

Національний університет
водного господарства
та природокористування

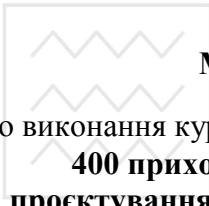
Міністерство освіти і науки України

Національний університет водного господарства та
природокористування

Навчально-науковий інститут будівництва та архітектури

**Кафедра основ архітектурного проектування,
конструювання та графіки**

03-06-21

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання курсового проекту **“Православний храм на
400 прихожан”** з дисципліни **“Архітектурне
проектування”** для студентів за напрямом підготовки
6.060102 “Архітектура” денної форми навчання.

Рекомендовано методичною комісією за напрямом
підготовки 6.060102 „Архітектура“
Протокол № 5 від 30.01.2014р.

Рівне - 2014

Методичні вказівки МВ03-06-21 до виконання курсового проекту з дисципліни „Архітектурне проектування” на тему: “Православний храм на 400 прихожан” студентами за напрямом підготовки 6.060102 „Архітектура” денної форми навчання – Рівне, НУВГП, 2014. – 22с.

Укладач: В.Ю.Романюк., стар. викладач кафедри ОАПКГ

Відповідальний за випуск: В.М. Ромашко, к.т.н., доц., завідувач кафедри основ архітектурного проектування, конструювання та графіки

	ЗМІСТ	стор
1. Вступ		3
2. Мета та задачі виконання курсового проекту.....		4
2. Архітектура православного храму та його символіка.....		5
3. Генеральний план.....		8
4. Об’ємно-планувальне рішення		11
5. Будівельні конструкції та матеріал.....		13
6. Склад проекту.....		13
7. Техніко-економічні показники.....		13
Література.....		14
Додаток 1.....		15
Додаток 2.....		19

© РоманюкВ.Ю., 2014

© НУВГП, 2014

ВСТУП

Храм – це культова споруда, призначена для відправлення богослужінь і релігійних обрядів. В кожній релігії храм має своє найменування: в християнстві – собор, костел, кирха; в ісламі – мечеть; в іудаїзмі – синагога; в буддизмі немає єдиного терміну і кожна країна має свій (тера – в Японії, витхара – в Шрі-Ланці, хуре – в Монголії, дацан – в Бурятії і т.п.).

Архітектурне значення храмів набагато ширше їх культових функцій і релігійних ідей, які накладають свій слід на їх форми, типи і характер. З давнини храми, являючись суспільними спорудами, виділялись в містобудівельному середовищі розмірами і багатством серед рядової забудови. Типи храмів і історія їх змін обумовились, крім культових потреб, загальним характером розвитку архітектури у різних народів. Тому архітектура храмів, пов'язана з однією й тією ж релігією (християнських церков і соборів, мусульманських мечетей, іудейських синагог, буддійських храмів і ін.), набуває яскравої своєрідності в різних регіонах країни і змінюється відповідно розвитку архітектури цих країн. Не дивлячись на жорсткість канонів, храмове будівництво будь-якої країни має національну специфіку, а його шедеври увійшли в скарбницю світової культури. Проектування і будівництво будівель релігійного значення (храмів) в сучасній вітчизняній практиці явище нове, що не має досвіду і традицій, які існують як історичний спадок. Храмове будівництво і проектування освоєно частково, в

реконструктивному плані або як будівництво по старим кресленням чи фотографіям.

Будівля храму для віруючих як простір розмови з Богом в будь-якій релігії полісемантична. Наприклад, в християнстві і буддизмі храм – це модель всесвіту, орієнтовна по сторонам світу. Кожна його деталь, архітектурна і живописна, строго регламентована канонами країни і має свою національну специфіку.

В художньому образі храмів відображається та релігійна дійсність, що і у всій історії розвитку архітектури, будівельній техніці і в монументальному живописі.

1. МЕТА І ЗАДАЧІ ВИКОНАННЯ КУРСОВОГО ПРОЕКТУ

Завдання і методичні вказівки орієнтовані на виконання проекту православного храму загальною одночасною вмістимістю 400 чоловік, при роботі над проектами храмів такого типу потрібно враховувати положення і канони відповідних віросповідань і релігійних гілок, та як в цьому випадку змінюється структура храму, його вмістимість і будівельний об'єм. Проектують такий храм у відповідності з спеціальним завданням по додатковій індивідуальній програмі.

Мета курсового проекту – набуття навиків проектування громадської будівлі, будівлі унікальної, з яскраво вираженим функціональним призначенням.

Задачі виконання курсового проекту „Православний храм” такі:

- грамотне містобудівельне рішення, пов'язане з вибором ділянки храму і його організацією;
- створення функціонально-організованої структурної схеми, що базується на релігійних канонах і типі храму;
- чітка організація простору, що обумовлює характер і напрямок основних „сценарних” процесів;
- створення незабутнього образу невеликого за розмірами храму, що формує містобудівельний простір загальноміського значення (емоційно суворий та урочистий простір)
- подальше вдосконалення архітектурної графіки, ознайомлення з макетуванням як методом проектування і демонстраційним матеріалом.

2. АРХІТЕКТУРА ПРАВОСЛАВНОГО ХРАМУ ТА ЙОГО СИМВОЛІКА

Під час проектування православного храму необхідно враховувати різноманітність його функцій. Православний храм – це особливо влаштоване приміщення для молитовних зборів, богоспількування та здійснення таїнств Євхаристії (принесення великої жертви Тіла і Крові Христових, що здійснюється на божественній літургії).

Духовна реальність храму виражається в його архітектурі через символи. Виходячи з догматичного вчення Православної Церкви про майбутнє перетворення неба і землі в Царство Боже. Храм в цілому символізує собою Небесне Царство, повернений виправданому людству Рай. В планувальному відношенні вітвар є образом Раю, духовного світу, що сходить на землю до людей. Церковний зал храму є символом неба і землі, всесвіту, обновлених примирення з духовним світом. Бабинець є символом світу невиправданого, грішного.

Храм поділяється на три частини, так само як і скинія Мойсеєва, і храм Соломона. В цьому потрібному поділі символічно закладений поділ громади на три групи: священнослужителів, вірних і грішників. Вівтар призначений для вершителей таїнства, духовенства і відповідає Святому Святих старозаповітної скинії. Це основна святиня храму, що освячує всю будівлю. Розміщення вівтаря в східній частині храму пояснюється, з однієї сторони тим, що втрачений нами Рай знаходиться на Сході, з другої сторони – майбутнім, до якого прагне все християнське буття. Це майбутнє – Царство Боже, яке часто називають восьмим днем творіння, і прищестя якого символізується сходом сонця, Сходом.

Середня частина храму (церковний зал), так званий „корабель”, відповідає тому, що в старозаповітній скинії називалось „Святилищем” і було відокремлене від двору завісою. Ця частина храму вміщує в собі віруючих, що готуються до сприйняття благодаті, яка виливається в таїнстві Євхаристії.

Бабинець відповідає двору скинії, зовнішній її частині, де стояв народ. В бабинці стоять грішники та ті, що каються – ця частина громади не допускається до причащення Святих таїн. Бабинець символізує собою землю не оновлену, землю грішну і навіть пекло.

Згідно церковній теорії співвідношення образу з первообразом, архітектурні образи та символи храму при виконанні в рамках канонічної традиції, можуть відтворювати первообрази небесного буття та приєднувати до них.

В куполі церкви зображається Голова церкви – Христос Вседержитель. Безпосередньо під образом Спасителя зображуються апостоли, потім в „парусах” – чотири євангелісти. Колони, що підтримують будівлю, прикрашаються зображенням стовпів церкви: мучеників,

святих і преподобних. На стінах – головні події священної історії, особливо ті, що святкуються, як „перли божественних догматів”. Нарешті, західна стіна заповнюється зображенням Страшного суду.

Іконостас – різьблена вівтарна перегородка з рядами ікон, відділяє вівтар від храму, як небо від землі. Розділяє і пов’язує два світи: видимий чуттєвий і духовний; цей поділ може бути здійснений тільки видимими свідками невидимого світу, живими символами – святими.

1 ряд іконостасу – місцевий. Зліва від Царських воріт – ікона Богоматері, справа – Христос, далі святий чи свято, якому посвячений храм, і місцеві традиційні іони. Над Царськими воротами розміщується Тайна Вечеря.

2 ряд іконостасу – святковий. Тут зображені основні 12 церковних свят.

3 ряд іконостасу – апостольський.

4 ряд іконостасу – пророчеський.

5 ряд іконостасу – патріарший.

Завершується іконостас розп’яттям Христа.

Символіка храму прочитується і в його об’ємній композиції, наприклад, чотири стовпи, які несуть центральний барабан храму, символізують чотирьох євангелістів. Один купол знаменує єдність Бога, досконале творіння. Два куполи – відповідають двом ествам боголюдини Ісуса Христа, двом областям творіння. Три куполи знаменують Святу Трійцю. Чотири куполи – четверо-євангеліє, чотири сторони світу. П’ять куполів (саме розповсюджене число), де середній здіймається над чотирма іншими, знаменують Ісуса Христа і чотирьох євангелістів.

Сім куполів знаменують сім таїнств церкви, сім Всесвітніх Соборів. Дев'ять – дев'ять чинів ангельських. Тринадцять куполів означають: в центрі Господа Ісуса Христа і навколо 12 апостолів.

Православний храм неодмінно завершується хрестом на куполі, або на всіх куполах як переможним знаменням. елементи, як арки, склепіння і куполи.

3. ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПЛАН

Основним принципом розміщення храму в структурі громадських центрів міста різних рівнів є його домінантне положення. Вівтар храму повинен орієнтуватись на схід, можливе зміщення в межах 30 градусів у зв'язку з містобудівельними особливостями розміщення ділянки.

Будівлі храмів не повинні розміщуватись ближче 3м від червоних ліній, шляхи підходів до храмів не повинні перетинати в одному рівні проїзну частину магістральних вулиць. Головний вхід слід розміщувати зі сторони зупинок громадського транспорту.

Розміри земельних ділянок храмових комплексів рекомендується приймати з питомого показника -7м^2 площі ділянки на одиницю місткості храму.

Територію храмового комплексу слід поділяти на зони: вхідну, храмову, допоміжного призначення та господарчу (див. додаток 1, рис1)

У вхідній зоні слід передбачати заїзд для автотранспорту та вхід для прихожан, кіоски для продажу церковного реквізиту, місця для відпочинку прихожан. Вхідна зона повинна мати зв'язок з храмовою зоною. Суміжно з вхідною зоною необхідно розміщувати стоянку автомобілів з розрахунку 2

машини на кожних 50 місць в храмі, стоянку слід розміщувати не далі ніж 50м від будівлі храму.

Храмова зона, призначена для проведення релігійних обрядів і повинна мати безпосередній зв'язок з вхідною та допоміжною зонами. В храмовій зоні слід передбачати: будівлю храму, дзвіницю, каплицю, пам'ятники, водосвятні криниці, майданчики для проведення культових заходів та відпочинку прихожан. Навколо храму повинен бути забезпечений круговий обхід, для проходження Хресного ходу під час церковних свят, шириною, як правило, 3-5м з майданчиками шириною до 6м перед боковими входами в храм та напроти вівтаря. Перед головним входом в храм, розміщеним, як правило, з західної сторони, слід передбачати площу з розрахунку $0,2\text{м}^2$ на одне місце в храмі.

Допоміжна зона, призначена для організації прихідської, учбової, доброчинної діяльності, повинна бути зв'язана з вхідною та храмовою зонами. В цій зоні рекомендується розміщувати будинок церковного причту, недільну школу, богодільню та інші будівлі та споруди, у відповідності із завданням на проектування. Будинок причту, готель, недільна школа, можуть розміщуватись окремо або бути зблокованими між собою, а іноді з храмом та господарським блоком. Богодільню рекомендується розміщувати суміжно з озелененими ділянками храмового комплексу. Вбиральні для прихожан можуть бути розміщені окремо або бути зблокованими з іншими будівлями храмового комплексу. Вбиральні для священнослужителів повинні бути розміщені окремо від вбиралень загального користування. Будівлі та споруди допоміжного призначення можуть також розміщуватись в стилістичній частині храму (див. додаток 1, рис. 2).

Господарча зона призначена для розміщення складів, майстерень, гаражів для автотранспорту, майданчиків для сміттєзбірників, пічних пристроїв для спалювання поминальних записок, стоянок для легкового і вантажного транспорту, що належить храму. Господарча зона повинна мати окремий заїзд зі сторони транспортних магістралей, а її площа складає орієнтовно 15% площі ділянки.

Ділянка храмового комплексу повинна мати огорожу по всьому периметру з декоративної металевої решітки висотою 1,5-2,0м.

Територія храмового комплексу повинна бути озеленена не менше 15% площі ділянки.

4. ОБ'ЄМНО-ПЛАНУВАЛЬНЕ РІШЕННЯ

Будівля храму складається з трьох основних частин: бабинця, церковного залу та вівтаря; крім того до її складу може входити прибудована або надбудована дзвіниця (див. додаток 1, рис 2).

Висота середньої частини храму (без барабана та купола) повинна, як правило, відповідати її розмірам в плані, що пов'язано з символікою храму, причому бабинець та вівтар можуть бути меншої висоти. Мінімальна висота приміщень від підлоги до стелі не менше 3м. На хорах, допоміжних приміщеннях та в підвалі вона може бути зменшена до 2,5м.

Об'єм будівель храмів рекомендується приймати 4-7м³ на одне місце.

Головний вхід розміщується з західної сторони, додаткові входи можуть бути з південної та північної сторони. Ширина

ГОЛОВНОГО ВХОДУ не менше 1,2м, внутрішніх дверей – 1,0м.
Зовнішні сходи повинні мати ширину не менше 2,2м.

Площа церковного залу приймається з розрахунку 0,4-0,5м² на одного чоловіка.

Вхід в бабинець передбачається з паперті (відкритого або перекритого майданчика) з висотою не менше 0,45м від рівня землі, на якій повинно бути передбачено місце для покришок від трун та вінків.

В західній стороні церковного залу влаштовуються хори – антресолі для розміщення церковного хору. Сходи на хори та дзвіницю повинні мати ширину не менше 0,8м і можуть бути розміщені, як в бабинці так і в церковному залі (відкриті та закриті).

Вівтар влаштовується в східній частині храму на підвищенні над церковним залом, на одну або декілька сходинок. Глибина вівтаря не менше 4,0м; в його центрі повинен розміщуватись квадратний престол з розміром сторони 0,8-1,0м на відстані не менше 1,3м від Царських воріт іконостасу, навколо якого повинен бути круговий обхід. Крім того, у вівтарній частині влаштовуються допоміжні приміщення: ризниця та паламарня, площею від 4 до 12м².

Вівтарну частину від церковного залу відділяє іконостас, в якому повинно бути троє дверей (центральні – Царські ворота). Перед вівтарем влаштовується солея шириною не менше 1,2м, що піднімається над підлогою церковного залу на одну або кілька сходинок (на рівні підлоги вівтаря). Напроти Царських воріт солея має виступ (амвон) багатогранної або напівкруглої форми з радіусом верхньої сходинки 0,5-1,0м. З обох боків солеї влаштовуються клироси для розміщення церковного хору (ширина не менше 2,0м).

Необхідно враховувати, що форми основних елементів храму, його функціональні та декоративні елементи визначаються православною традицією та символікою, в тому числі:

- завершення храму банею з хрестом;
- підвищення рівня підлоги храму над рівнем землі, а солеї з вівтарем над рівнем підлоги храму;
- заокруглені форми склепінь, арок, куполів, завершень віконних та дверних прорізів;
- система орієнтації освітлення церковного залу храму згори (з барабанів та прорізів у верхній частині стін).

5. БУДІВЕЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ ТА МАТЕРІАЛИ

Будівельні та опоряджувальні матеріали повинні мати сертифікат гігієни. Відповідно православної традиції потрібно віддавати перевагу природним матеріалам, в тому числі каменю і дереву, а також потрібно враховувати їх довговічність, акустичні властивості та придатність до розпису.

З цегли чи бетону можуть бути виконані такі специфічні для храмової архітектури елементи, як арки, склепіння і куполи. В окремих випадках склепінчасте перекриття може бути виконане з використанням торкретбетонування по металевому каркасі. Для створення шатрового перекриття можуть використовуватися: цегла, дерев'яні або металеві конструкції.

Каркас бань діаметром до 3м виконується, як правило, з дерев'яними журавлями, які кріпляться до центрального стовпа, що слугує основою для хреста.

Для покриття куполів і бань використовують, як правило, мідні листи або листи з нержавіючої сталі.

Перехід від квадратної чи багатокутної основи до круглого в плані куполу виконується за допомогою парусів, які частіше всього мають вид сферичних трикутників. Паруси можуть бути виконані із цегли, із бетону або шляхом торкретбетонування.

Сходи на хори можуть бути гвинтові або із забіжними сходишками, при цьому ширина проступу в середині повинна бути не менше 0,18м. В дерев'яних храмах дозволяється передбачати сходи на хори дерев'яними. Марші сходів на хори повинні мати ширину не менше 0,8м.

Підлогу в середній частині храму рекомендується виконувати з природного каменя, з кераміки або дерева, яке допускає вологе прибирання. Стіни можуть бути опоряджені під розпис вапняною чи цементною штукатуркою, а також природнім каменем, мозаїкою чи деревом.

6. СКЛАД ПРОЕКТУ

1. Ситуаційний план ..... М 1 : 2000
2. Генеральний план ..... М 1 : 500
3. План на рівні входу ..... М 1 : 100
4. Фасади ..... М 1 : 100
5. Розріз ..... М 1 : 100
6. Перспектива (аксонометрія) (або)
7. Макет (папір, картон) ..... М 1 : 100 (1 : 200)

7. ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ

1. Площа ділянки (m^2).
2. Площа забудови (m^2).
3. Загальна площа будівлі (m^2).
4. Корисна площа будівлі (m^2).
5. Будівельний об'єм (m^3).

ЛІТЕРАТУРА

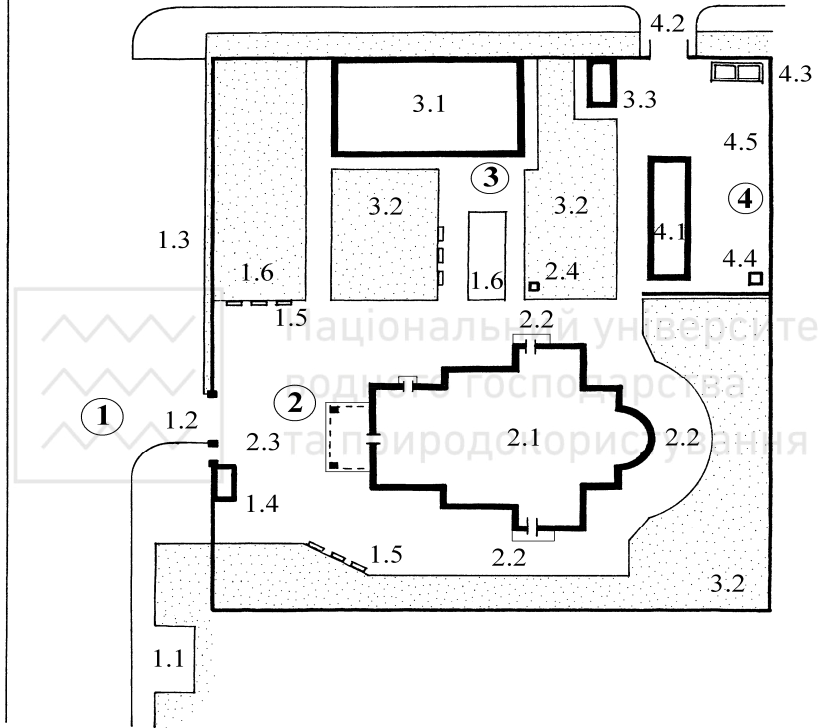
1. Культові будинки та споруди різних конфесій. – Київ: Київ ЗНДІЕП – 2002.
2. Ігор Довганюк Архітектура українських церков. – Львів, 1997.
3. Павлов С.В., Мезенцев К.В., Любіцева О.О. Географія релігій. – Київ: „Артек”, 1999.
4. Всеобщая история архитектуры. – Москва: Стройиздат, 1970-1977.

Додаток 1

Генплан

Експлікація генплану:

1. Вхідна зона

1.1 Зупинка громадського

транспорту.

1.2 В'їзні і вхідні ворота.

1.3 Автостоянка.

1.4 Церковний кіоск.

1.5 Лави для відпочинку.

1.6 Клумба.

2. Храмова зона.

2.1 Храм.

2.2 Круговий обхід.

2.3 Майданчик перед входом.

2.4 Водосвятна криниця.

3. Допоміжна зона.

3.1 Церковно-причтовий дім

3.2 Озеленена територія.

3.3 Туалети для прихожан.

4. Господарська зона.

4.1 Господарчий блок з гаражем.

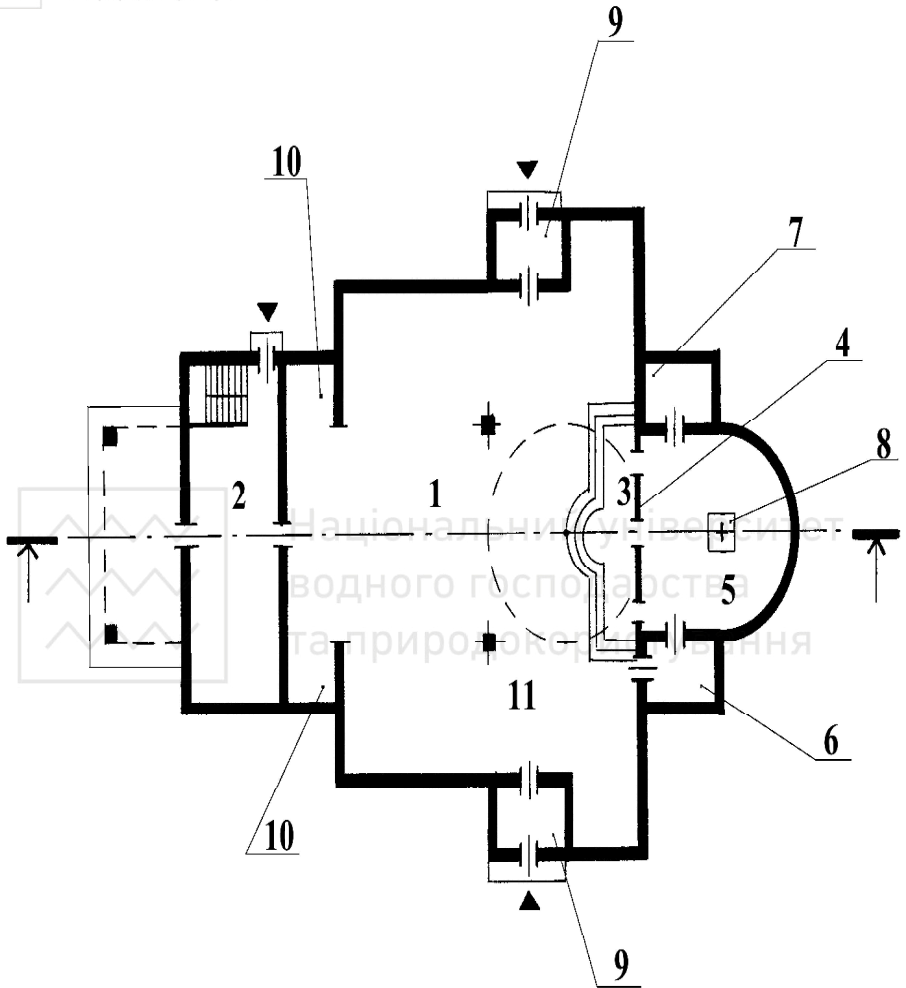
4.2 Господарчий в'їзд.

4.3 Сміттєзбірник.

4.4 Піч для спалювання записок.

4.5 Стоянка автотранспорту

Експлікація приміщень: 1. Церковний зал 2. Бабинець. 3. Клирос. 4. Іконостас. 5. Вівтар. 6. Ризниця. 7. Паламарня. 8. Престол. 9. Тамбури бокових входів. 10. Допоміжні приміщення. 11. Хори.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

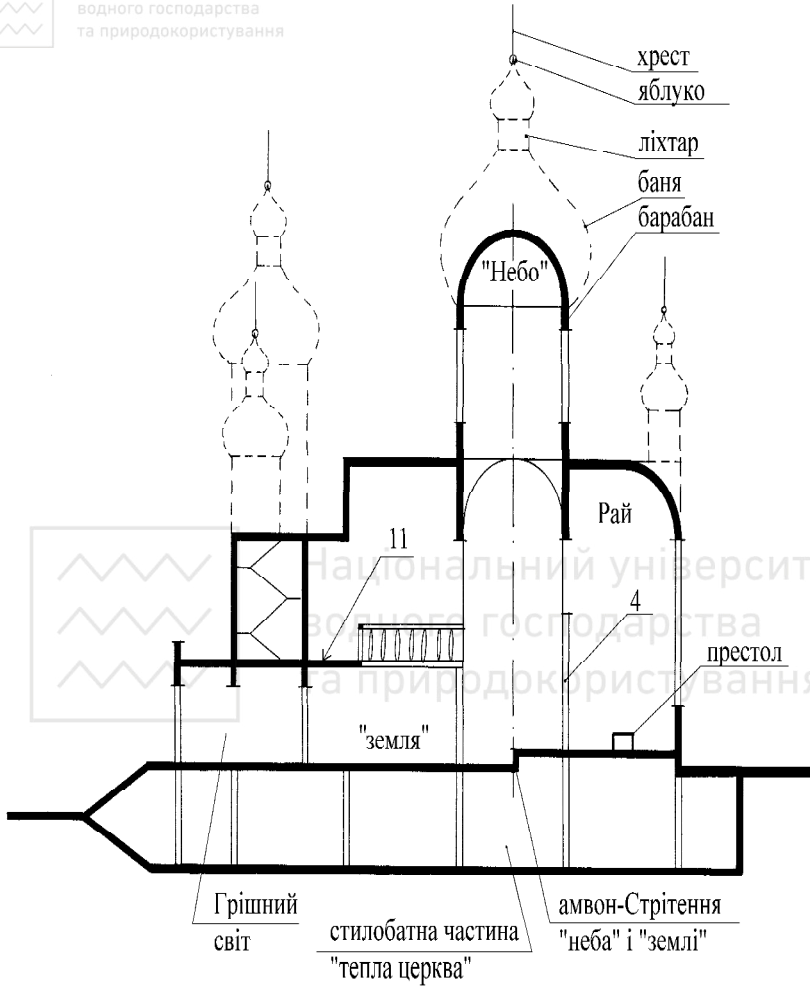
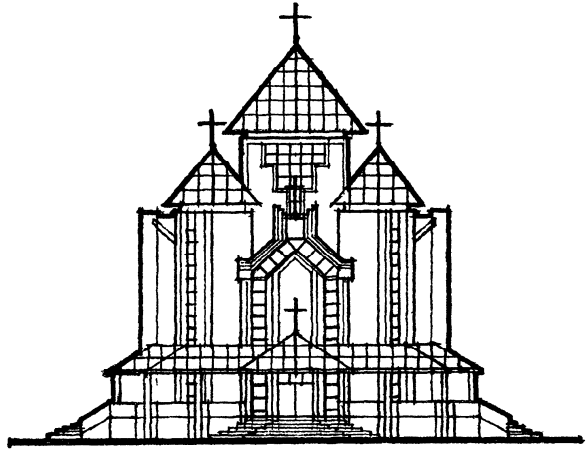

Рис.1 План . Розріз.

Додаток 2. Приклади об'ємно-планувальних рішень сучасних православних церков.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

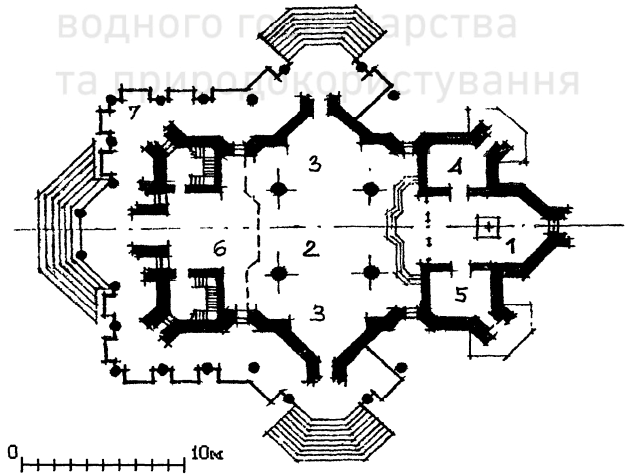

Рис.2 Церква в с. Дерезичі. Архітектор В.Грубий. 1944 р:1.
Вівтар. 2. Основна зала. 3.Бокові нави. 4.Ризниця.
5.Паламарня. 6.Хори. 7. Опасання.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Національний університет
водного господарства
та природокористування

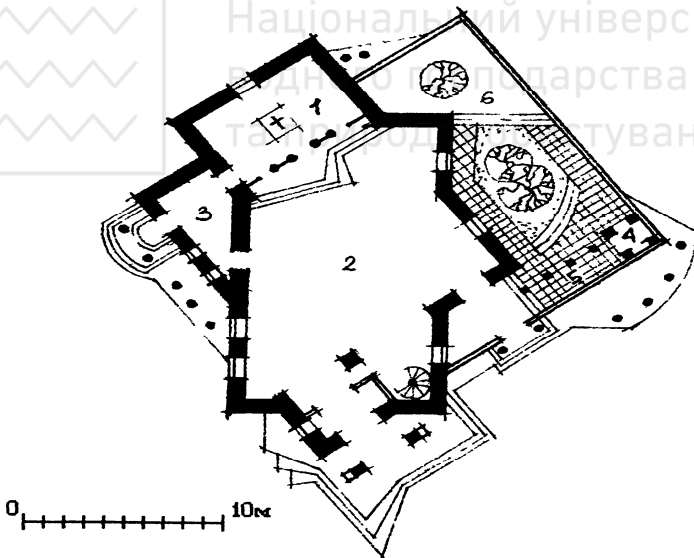

Рис.3 Ескіз церкви на 400 вірних. Архітектор І.Довганюк. 1995 р.: 1. Вівтар. 2. Основна зала. 3. Ризниця. 4. Дзвіниця. 5. Крита галерея. 6. Садок.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

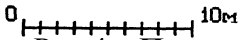
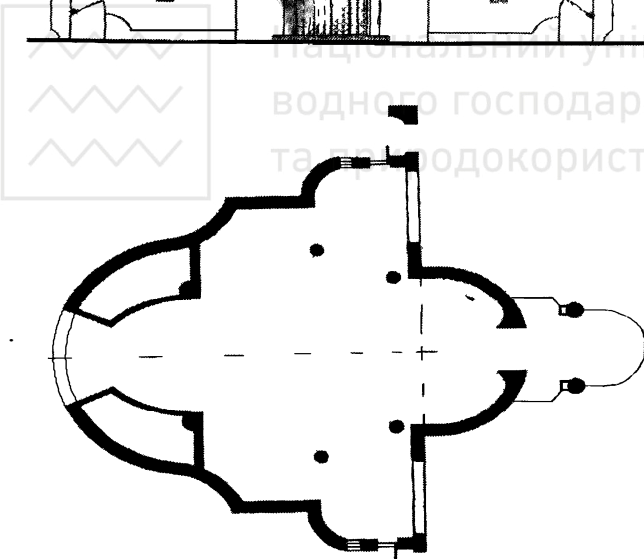
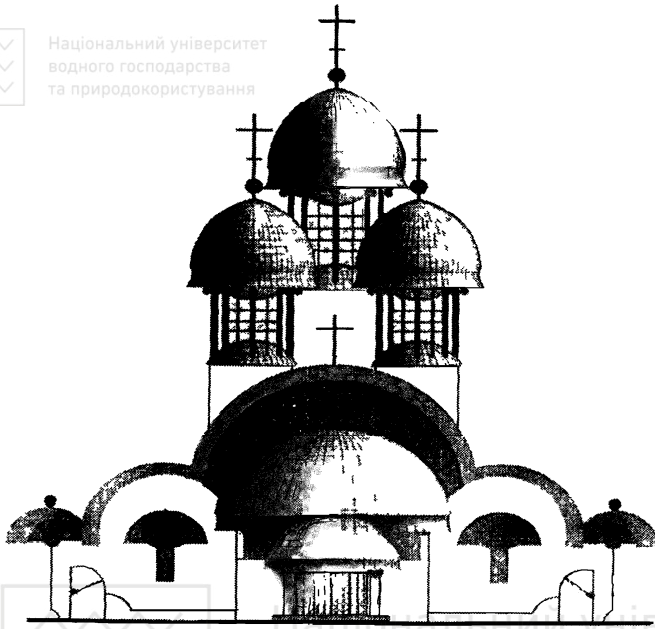

Рис.4 Проект церкви по вулиці Пасічній у м. Львові
Головний фасад і план. Архітектори: автор О.Матвіїв,
співатор В.Матвіїв, 1996р

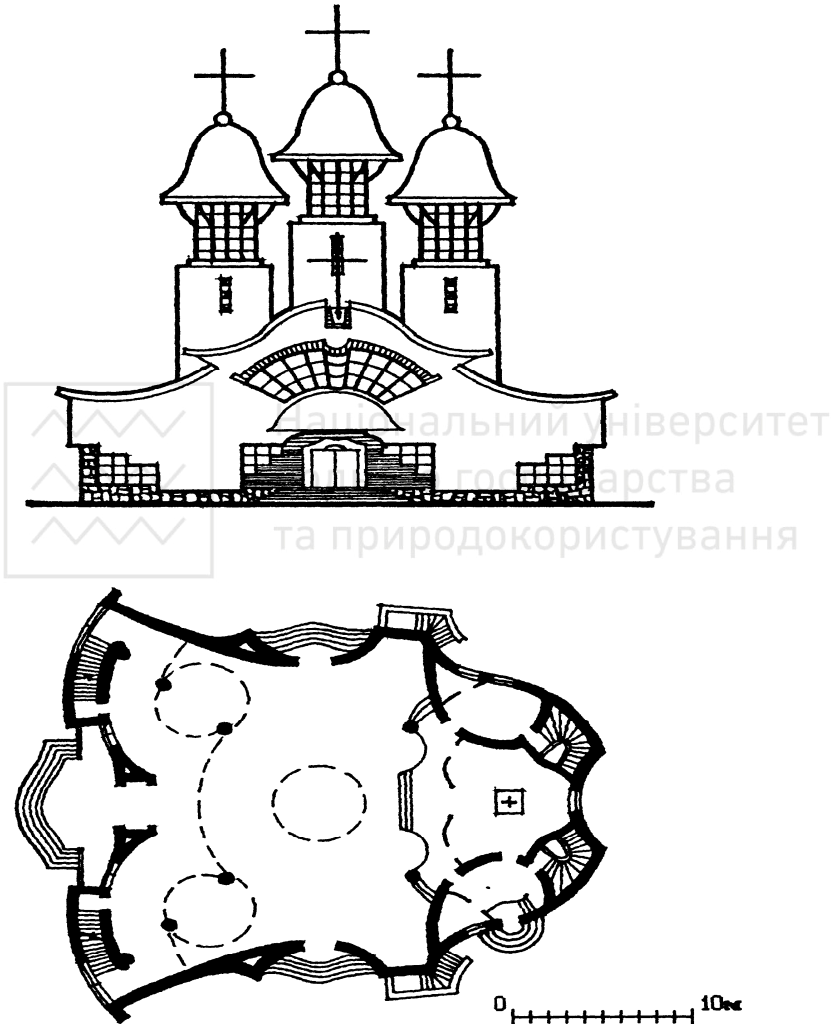

Рис.5 Церква Св. Софії в м. Золочеві. Архітектор
І.Кміть.,1995р.Головний фасад і план.